

DOI: 10.33270/05257004.4

УДК 351.86

ВЕРБЕНСЬКИЙ Михайло*

доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ

м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6870-5427>

Сутність й особливості формування безпекового середовища в умовах війни та післявоєнний період

Анотація. У статті здійснено ґрунтовний аналіз еволюції наукових підходів до розуміння, інтерпретації та формування феномену «безпекове середовище», що в сучасних умовах набуває особливої актуальності у зв'язку з викликами війни й необхідністю забезпечення сталого розвитку в післявоєнний період. Здійснено систематизацію наукових поглядів щодо сутності безпекового середовища як багатовимірного соціального феномену, що охоплює сукупність політичних, економічних, правових, соціальних і культурних чинників, спрямованих на створення умов стабільності, гармонії та захищеності життєдіяльності особи, суспільства й держави. Сформульовано авторське бачення поняття «безпекове середовище» та визначено його засадничі принципи, основним серед яких є людиноцентричність – орієнтованість усієї системи безпеки на забезпечення гідності, прав, свобод і життєвих інтересів людини як найвищої соціальної цінності. У межах дослідження виокремлено структурні компоненти безпекового середовища, серед яких: система соціальної стабільності, економічна стійкість, інституційна система безпеки та цивільного захисту, а також механізми протидії криміногенному впливу на суспільство. Висвітлено взаємозалежність цих елементів та їх вплив на рівень суспільної згуртованості, правової культури, ефективності державного управління та довіри громадян до інститутів влади. Увагу зосереджено на питанні формування безпеки суспільного простору, що розглянуто як ключову складову безпекового середовища, спрямовану на забезпечення відкритості, толерантності, соціальної взаємодії та комунікації між громадянами. Аргументовано, що важливим чинником стабільності суспільства є суспільна толерантність, яка сприяє зміцненню соціального капіталу, попередженню конфліктів і консолідації соціуму в умовах невизначеності. Доведено, що комплексне, системне та консолідоване забезпечення всіх компонентів безпекового середовища є необхідною передумовою формування ефективної системи національної безпеки, здатної гарантувати захист прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина, а також забезпечити відновлення і поступальний розвиток суспільства у воєнний та повоєнний періоди.

Ключові слова: безпекове середовище; умови війни; повоєнний період; соціальна стабільність; економічна стійкість; суспільний простір; протидія кримінальному тиску; суспільна толерантність.

Історія статті:

Отримано: 06.10.2025

Переглянуто: 29.10.2025

Прийнято: 13.11.2025

Рекомендоване посилання:

Вербенський М. Сутність й особливості формування безпекового середовища в умовах війни та післявоєнний період. *Наука і правоохорона*. 2025. Вип. 4 (70). С. 38–47. DOI: 10.33270/05257004.4

*Відповідальний автор

Вступ

Безпека людини, її життя, здоров'я, середовища проживання є запорукою розвитку особи й суспільства. Проблема безпеки загострилася в умовах війни, яку росія розпочала проти України. Склалася ситуація, за якої загрози життю, свободі, обґрунтованим матеріальним потребам, іншим важливим соціальним цінностям набули системного характеру й потребують активної протидії з боку держави. Рівень тривожності суспільства протягом тривалого періоду залишається надзвичайно високим, що зумовлює послідовне посилення невпевненості в майбутньому і створює передумови як внутрішньої (вимушеної), так і зовнішньої міграції. Скорочуються продуктивні сили і виробничі потужності, руйнується сталий підхід до оцінювання і сприйняття загальнолюдських цінностей. Такі процеси негативно позначаються на стані й динаміці розвитку суспільства.

Подальше забезпечення ефективної протидії російській агресії та робота з розбудови України в післявоєнний період безпосередньо пов'язані з підтриманням високого ступеня безпечності всіх сфер життєдіяльності людини й суспільних відносин.

Саме з огляду на необхідність створення умов для сталого розвитку нашого суспільства й активного залучення громадян до суспільно корисної діяльності, постає питання щодо формування безпечного середовища.

Матеріали та методи

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи пізнання соціальних процесів, спрямовані на окреслення сутності, структури та закономірностей формування безпекового середовища в умовах війни та післявоєнного періоду.

У межах дослідження використано діалектичний метод, який забезпечив комплексне розуміння взаємозв'язків між соціальними, економічними, політичними та психологічними чинниками, що визначають рівень безпеки особи й суспільства. Системний підхід застосовано для дослідження безпекового середовища як цілісної динамічної системи, у якій функціонують взаємопов'язані елементи: соціальна стабільність, економічна стійкість, безпекові інституції, рівень правової культури та суспільної толерантності.

Структурно-функціональний метод дав змогу визначити внутрішню організацію безпекового середовища та функціональні ролі його компонентів у забезпеченні сталості соціальних процесів. За допомогою порівняльно-аналітичного методу здійснено аналіз специфіки формування безпекового середовища в умовах воєнного стану та в перспективі післявоєнного відновлення, а також виявлено чинники, що впливають на рівень безпечності суспільного простору.

Метод контент-аналізу використано для опрацювання наукових джерел, нормативно-правових актів, стратегічних документів державної політики у сфері національної безпеки, а також матеріалів медіа та соціологічних досліджень, що відображають суспільні настрої та рівень тривожності населення.

Методи індукції та дедукції застосовано для узагальнення емпіричних спостережень і формування теоретичних висновків щодо закономірностей розвитку безпекового середовища. Метод прогнозування використано для визначення можливих тенденцій формування безпекового середовища в післявоєнний період.

Емпіричну базу дослідження становлять аналітичні звіти державних і недержавних інституцій, результати соціологічних опитувань щодо рівня суспільної тривожності, довіри до інститутів влади, готовності населення до участі у відбудові країни, а також наукові публікації українських і зарубіжних дослідників, присвячені питанням національної безпеки та сталого розвитку.

Результати й обговорення

Розглядаючи сутність безпекового середовища, проаналізуємо визначення цієї категорії безпосередньо у філософії, зокрема сутність визначає головне, основне, визначальне в предметі, таке, що зумовлене глибокими, необхідними, внутрішніми зв'язками й тенденціями розвитку та пізнання на рівні теоретичного мислення (Essence...).

Також сутність – внутрішньо конститутивний принцип кінцевого, через обмеження і виокремлення його з інших змістів буття, що конструюють його визначеність (Koreš, 1998).

З огляду на напрацьовані філософською наукою підходи до категорії «сутність», можемо обґрунтовано виокремити феномен безпекового середовища з-поміж інших соціально-правових феноменів суспільної життєдіяльності та сформулювати його тлумачення.

У широкому значенні безпекове середовище можна визначити як сукупність економічних, політичних, соціальних, матеріальних, екологічних, духовних, культурних умов життєдіяльності людей, громад, підприємств, установ, організацій, суспільства й держави, які забезпечують захист від загроз як зовнішнього (зовнішнє безпекове середовище), так і внутрішнього (внутрішнє безпекове середовище) характеру або їх мінімізацію чи нейтралізацію шляхом прогнозування, виявлення, запобігання та припинення.

Формування безпекового середовища має бути спрямоване саме на створення безпечних умов життєдіяльності людини й суспільства і не створювати можливостей для надмірного, необґрунтованого звуження прав людини та

громадянських свобод¹ (Kryvoruchko, Shchur, & Semenets-Orlova, 2024). Засадничими основами формування безпекового середовища можна визначити: людиноцентричність, тобто визнання людини, її прав і свобод найвищими соціальними цінностями²; верховенство права, тобто визнання прав і свобод людини, недискримінації її рівності перед законом і судом, правової визначеності, а також забезпечення ефективного доступу до правосуддя та заборона державного свавілля³; розумна достатність, тобто ресурси й засоби, які використовують для формування безпекового середовища, мають бути відповідними та пропорційними рівню можливих загроз⁴; суспільна злагода, тобто запобігання та усунення будь-яких суспільних конфліктів⁵; транспарентність, тобто надання громадськості права повноцінно, своєчасно й ефективно одержувати інформацію залежно від обставин шляхом публічного повідомлення або в індивідуальному порядку⁶.

Важливим компонентом формування безпекового середовища необхідно розглядати систему соціальної стабільності (Lipkan, 2009). Її можна схарактеризувати як комплекс взаємопов'язаних елементів, який дає змогу суспільству ефективно функціонувати та розвиватися в умовах зовнішніх і внутрішніх загроз, зберігаючи свою структуру й основні якісні параметри без втрати здатності до динамічності та різноманітності (Steblovskiy, 2023; Huberskiy, Andrushchenko, & Babkina, 2003), сприяє тривалому збереженню соціумом власної ідентичності завдяки посиленню гнучкості його структури, дає змогу забезпечити баланс інтересів основних груп населення і нейтралізацію внутрішніх та зовнішніх загроз стабільним суспільним відносинам.

¹ Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

² Загальна декларація прав людини : міжнар. док. від 10 груд. 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листоп. 2004 р. № 15-рп/2004. Справа № 1-33/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04/conv#o3>

⁴ Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 2 жовт. 2012 р. № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>

⁵ Стратегія національної безпеки України «Людська безпека – безпека країни»: Указ Президента України від 14 верес. 2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0005525-20#Text>

⁶ Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січ. 2011 р. № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>

Запорукою соціальної стабільності може бути сукупність заходів, за допомогою яких забезпечується політична стабільність, надається соціальний захист, формується розвиток соціальних і духовних цінностей, етноідентичності та демографічного відновлення, досягаються консолідація суспільства та соціальна справедливість (Danylian, & Dzeban, 2013), забезпечується соціальна превенція кризових явищ у суспільстві (Kostrytzia, & Burlai, 2023).

Одним із головних чинників соціальної стабільності вважаємо системну превенцію кризових явищ у суспільстві, яку можна визначити як систему заходів щодо запобігання виникненню соціально-економічних політичних та інших кризових явищ і зменшення їх наслідків.

У цьому зв'язку слід зазначити, що превенція кризових явищ у суспільстві може бути досягнута шляхом здійснення моніторингу сфер життєдіяльності суспільства з метою виявлення негативних соціально-економічних, політичних чинників, що зумовлюють кризові явища (Lipkan, 2008); створенням системи раннього виявлення детермінант, що призводять до виникнення кризових явищ у суспільстві, зокрема пов'язаних із наслідками війни, і здійснення заходів, спрямованих на їх усунення або нейтралізацію; здійснення ситуативного запобігання можливостей для їх настання; усунення суспільної зневіри до здатності влади забезпечити ефективний контроль за поточною і перспективною ситуацією; адаптацію учасників бойових дій до умов мирного життя, надання їм можливостей працевлаштування у сферах діяльності, які відповідають їх навичкам і психологічному стану; створення механізму запобігання проникненню в суспільство негативних соціальних явищ, які набувають поширення в період війни та післявоєнний період.

Наявність загроз соціальній стабільності підтверджується об'єктивними показниками, отриманими як унаслідок соціологічних опитувань, так і на підставі інших видів досліджень. Відповідно до даних опитування, проведеного 19–28 вересня 2025 року, переважна більшість українців (71 %) вважає, що рівень корупції за час повномасштабного вторгнення зріс і ставлять корупцію на перше місце серед загроз державності (Perception of changes...). Опитування Центру Разумкова засвідчує, що 47 % українців вважають, що події в Україні розвиваються в неправильному напрямі, а 33 % вважають, що в правильному, причому останніми роками цей показник погіршується. Водночас 29 % українців вірять, що Україна здатна подолати проблеми й складнощі протягом найближчих кількох років, 46 % вважають, що Україна зможе подолати проблеми у віддаленішій перспективі, 11 % – що Україна не здатна подолати наявних проблем (What do Ukrainians..., 2025).

Протягом січня–серпня 2025 року споживчі ціни зросли порівняно з аналогічним періодом

минулого року на 14,2 %, а на продукти харчування та безалкогольні напої – на 19,4 %, що свідчить про високий рівень інфляції в країні (Price indices..., 2025).

Розподіл населення країни за рівнем доходів згідно з даними опитування, проведеного соціологічною групою «Рейтинг» 22–27 липня 2025 року, є таким: змушені економити на харчуванні – 17 %; вистачає на харчування і необхідний одяг, для таких покупок, як хороший костюм чи мобільний телефон, потрібно накопичити – 26 %; вистачає на харчування, одяг, на інші покупки дорогих речей (побутова техніка тощо) потрібно накопичити – 20 %; вистачає на харчування, одяг, дорогі покупки, а на такі покупки, як машина, квартира, слід накопичувати – 11 %; будь-які необхідні покупки можуть робити в будь-який час – 2 % (All-Ukrainian survey..., 2025). Такі дані засвідчують, що продовжується процес розшарування населення за рівнем матеріального забезпечення, що негативно позначається на суспільній солідарності громадян, створює умови для соціальних конфліктів у суспільстві.

Важливим компонентом формування безпекового середовища слід вважати економічну стійкість (Muntian, 2003), тобто здатність держави й суспільства до своєчасного передбачення, протидії та подолання надзвичайних і кризових явищ в економіці в мирний, воєнний час та післявоєнний період, а також відновлення функціонування економічної системи після будь-якого деструктивного впливу на неї¹.

Основою процесу забезпечення економічної стійкості є використання системного підходу до відстеження всіх можливих загроз сталому економічному розвитку й оперативного реагування на їх вияви за допомогою механізму на основі зниження рівня вразливості та підвищення спроможності суб'єктів забезпечення економічної стійкості (Zalizniuk, Kaliuzhna, & Shchelkunov, 2024).

Передумовами функціонування механізму забезпечення високого рівня готовності суспільства й держави до реагування на загрози економічній стійкості можуть бути: своєчасна ідентифікація загроз, оцінювання ризиків і прогнозування їх поширення в безпековому середовищі; визначення і моніторинг чинників, що підривають стійкість соціально-економічної системи й держави в коротко- і довгостроковій перспективі, зокрема пов'язаних із втратами, зумовленими воєнними діями; оцінювання та підвищення спроможностей суб'єктів забезпечення економічної стійкості й системи загалом, а також виявлення та зниження рівня їх вразливостей щодо впливу зовнішніх і внутрішніх

загроз; визначення та дотримання критичних меж і цільових орієнтирів за індикаторами основних складових економічної стійкості на основі проведення постійного моніторингу; ефективне стратегічне планування та кризовий менеджмент, упровадження універсальних протоколів реагування на кризові ситуації та відновлення; дієва координація та чітка взаємодія суб'єктів забезпечення економічної стійкості щодо запобігання і реагування на загрози та подолання їх наслідків, передусім з огляду на виклики воєнного й післявоєнного періодів; поширення необхідних знань і навичок у цій сфері.

Складність підтримання економічної стійкості зумовлена масштабами втрат і руйнувань.

За оцінками фахівців Світового банку, ЄС, ООН та Уряду України за період з 24 лютого 2022 року до 31 грудня 2024 року, розмір прямої завданої шкоди становить майже 176 млрд доларів, а потребу на відновлення і відбудову оцінюють у 524 млрд доларів (Ukraine - Rapid Assessment...).

Тільки серед цивільного населення втрати з початку вторгнення до липня 2025 року становлять 49,4 тис. осіб, з них загинуло 13,9 тис. (Ukraine: Protection...).

В умовах воєнного стану особливе значення для формування безпекового середовища становить створення системи безпеки та цивільного захисту².

Система забезпечення безпеки та цивільного захисту має бути спрямована на формування безпечних умов життєдіяльності населення та суспільства, організацію та реалізацію заходів безпеки та захисту населення і територій, навколишнього природного середовища, майна, матеріальних і культурних цінностей від надзвичайних ситуацій та інших небезпечних подій³, запобігання виникненню таких ситуацій та подій, ліквідацію їх наслідків, надання допомоги постраждалим, зокрема з огляду на особливості воєнного та післявоєнного періодів.

Належного рівня цивільного захисту й безпеки в контексті формування безпекового середовища можна досягти через розроблення та впровадження механізмів захисту життя та здоров'я людей, майна, території і довкілля від надзвичайних ситуацій техногенного, воєнного, природного характеру й інших небезпечних подій, забезпечення належного реагування на такі ситуації.

До найважливіших складових цивільного захисту слід віднести такі: розвиток спроможностей функціональних і територіальних

¹ Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року : Указ Президента України від 11 серп. 2021 р. № 347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0048525-21#Text>

² Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

³ Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 2 жовт. 2012 р. № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>

підсистем єдиної державної системи цивільного захисту щодо забезпечення захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій різного походження в мирний, воєнний час та відбудовний період після закінчення воєнних дій; формування культури безпеки життєдіяльності населення, зокрема навчання населення щодо дій у надзвичайних ситуаціях різного походження; підвищення рівня стійкості об'єктів критичної інфраструктури в разі виникнення надзвичайних подій, зокрема воєнного характеру, пожеж та інших небезпечних подій; створення фонду захисних споруд цивільного захисту для максимального забезпечення потреб в укритті населення, а також належне утримання та експлуатація таких об'єктів; забезпечення розмінування об'єктів інфраструктури, земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів; зниження пожежних ризиків і підвищення рівня протипожежного захисту територій, галузей, підприємств, установ та організацій; підвищення спроможностей щодо своєчасного проведення евакуаційних заходів населення, зокрема з огляду на осіб з особливими потребами в разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій чи інших небезпечних подій різного походження, зокрема внаслідок воєнних дій; захист природного середовища та локалізація надзвичайних ситуацій для зменшення впливу шкідливих і небезпечних факторів, що виникають під час аварій, явищ і подій.

Вагомим чинником формування безпекового середовища можна вважати належну протидію кримінальному тиску на суспільство.

Характеризуючи такий тиск, можна зазначити, що це збільшення кількості кримінальних правопорушень і ступеня їх тяжкості; збільшення кількості осіб, які вважають допустимим розв'язувати життєві проблеми протиправним шляхом; зниження в суспільній свідомості поваги до закону та розуміння соціальної необхідності законослухняної поведінки й підвищення рівня страху населення перед кримінальними посяганнями (Shakup, 2019).

Протидію кримінальному тиску на суспільство можна здійснювати різними способами, але найдієвішими, на нашу думку, можуть бути: запобігання кримінальним правопорушенням шляхом здійснення заходів, спрямованих на усунення або послаблення дій соціальних процесів і явищ, що обумовлюють вчинення кримінальних правопорушень або створюють сприятливі умови для їх вчинення; підвищення ефективності правоохоронної діяльності щодо припинення, виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень та притягнення осіб, які їх вчинили, до передбаченої законом відповідальності.

Пріоритетним напрямом ми розглядаємо запобігання кримінальним правопорушенням, проте воно може бути ефективним лише за умови системного характеру такої діяльності.

Системність запобігання кримінальним правопорушенням можна характеризувати як комплекс заходів, спрямованих на усунення, нейтралізацію чи послаблення дії соціальних процесів і явищ, що детермінують вчинення кримінальних правопорушень та створюють сприятливі умови для їх вчинення, які здійснюють органи влади та місцевого самоврядування, органи правопорядку, спеціалізовані органи адміністративно-територіальних одиниць, громадські об'єднання та громадяни.

Ефективність системи запобігання кримінальним правопорушенням можливо забезпечити, здійснюючи заходи щодо впровадження практики постійного планування діяльності із запобігання правопорушенням на всіх рівнях адміністративно-територіальної структури країни, з огляду на особливості воєнного та післявоєнного періодів; створення державного координаційного органу, який має організовувати і спрямовувати запобігання правопорушенням у країні; розроблення та реалізація заходів, що мають на меті покращення соціально-економічних умов життєдіяльності населення, зокрема в умовах воєнного стану; формування в громадян сталого усвідомленої позиції негативного сприйняття та неприпустимості вчинення кримінальних правопорушень, підвищення рівня їх обізнаності щодо кримінальної ситуації в суспільстві в період воєнних дій та післявоєнний період; реалізації в територіальних громадах практики запобігання правопорушенням через планування територій (crime prevention through environmental design – CPTED); розроблення та здійснення спеціальних заходів запобігання найбільш суспільно небезпечним посяганням і виявам організованої злочинності; удосконалення роботи із засобами, що забезпечують ресоціалізацію та інтеграцію в суспільство осіб, які зазнали психологічних травм унаслідок бойових дій, а також тих, які відбули кримінальне покарання; створення та застосування нових форм індивідуально-профілактичної роботи.

В умовах війни та післявоєнний період особливе значення має ефективність правоохоронної діяльності щодо виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень і притягнення осіб, винних у їх вчиненні, до відповідальності. Саме результати такої діяльності надають можливість суспільству оцінити спроможність держави протидіяти кримінальному тиску. Формування безпекового середовища безпосередньо корелює з відчуттям громадянами впевненості в захищеності від кримінальних посягань, досягнення якої безпосередньо зумовлене забезпеченням подальшого розвитку системи органів правопорядку на основі ризикорієнтованих підходів, стратегічного менеджменту та прогнозування; упровадженням у діяльність органів правопорядку інноваційних технологій, що забезпечують гнучкість операційних процесів, цифрову спроможність оперативно реагувати на зміни в кримінальній ситуації; розвитком

інфраструктури територіальних підрозділів поліції¹ та інших органів правопорядку, центрів безпеки, ситуаційних центрів, які забезпечували б надання правоохоронних послуг, а також взаємодію органів правопорядку з громадянським суспільством з питань протидії кримінальним правопорушенням; удосконаленням правових засад оперативно-розшукової діяльності; розвитком системи забезпечення безпеки учасників кримінального процесу; удосконаленням форм і методів взаємодії правоохоронних органів, які беруть участь у кримінальних провадженнях; досягненням високого ступеня нейтралізації загроз щодо корупційних ризиків у діяльності органів правопорядку.

Про негативні тенденції посилення кримінального тиску на суспільство може свідчити те, що за 9 місяців 2025 року кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень збільшилася майже на 24 %. Водночас значно збільшилася кількість особливо тяжких злочинів (майже на 25 %) і тяжких (майже на 50 %). Збільшення кількості злочинів, спрямованих на перешкодження законній діяльності Збройних сил України та інших військових формувань, сягнуло 1,7 раза, посягань на територіальну цілісність і недоторканість України – на 13 %, а диверсій – майже на 26 %. Кількість кримінальних посягань проти волі, честі й гідності особи збільшилася на 33 %, а проти статевої свободи та статевої недоторканності – майже на 30 %. Загальна кількість злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, збільшилася майже на 10 %, така тенденція прослідковується протягом кількох років. Важливо також зазначити, що злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів, часто вчиняють ОГ та ЗО, а їх кількість у поточному році збільшилася в 1,5 раза (Unified report..., 2025). Отже, посилення кримінального тиску на суспільство реально виявляється на практичному рівні й потребує належної протидії.

З огляду на наявність перманентних загроз від країни-агресора, небезпеки виникнення надзвичайних ситуацій, зокрема техногенного характеру внаслідок спровокованого порушення енергетичних або технологічних процесів, високою є небезпека захищеності об'єктів суспільного простору, до яких можна віднести місця масового перебування людей, а саме: об'єкти соціальної, рекреаційної, інженерно-транспортної інфраструктури, а також прибудинкові території, місця в будинках, призначені для спільного користування, інші території загального користування.

Безпеку суспільного простору можна характеризувати як стан захищеності об'єктів, доступних для масового перебування людей, від загроз зовнішнього та внутрішнього характеру (Lipkan, 2009).

Особливість формування безпеки суспільного простору полягає в тому, що вона має ґрунтуватися на основних принципах дотримання прав, свобод, гарантій та законних інтересів людини і громадянина, безпечних умов життєдіяльності, добробуту й сталого розвитку суспільства.

Суспільний простір є невід'ємним елементом повсякденного життя людей, його функціонування має поєднувати два аспекти, які доволі складно узгоджуються між собою, зокрема це доступність і безпечність. Отже, формування безпечного суспільного простору має передбачати ефективні й водночас недискримінаційні заходи, якими, на нашу думку, можуть бути забезпечення загальної доступності та рівності в користуванні об'єктами суспільного простору; забезпечення правопорядку та контроль за дотриманням законодавства і встановлених правил поведінки в суспільному просторі з огляду на воєнні загрози й особливості післявоєнного періоду²; досягнення високого рівня професійної підготовки працівниками органів правопорядку та безпеки, що зумовлює можливість невідкладного реагування в разі виникнення небезпеки; застосування технічних засобів відеоконтролю та обмеження доступу на об'єктах суспільного простору; забезпечення належної взаємодії органів, відповідальних за формування безпечного суспільного простору, а також громадськості; інформування населення про стан безпеки об'єктів суспільного простору; забезпечення об'єктів суспільного простору додатковими засобами автономного електроживлення для постійного й безперебійного функціонування; паспортизація об'єктів суспільного простору; покращення матеріально-технічного оснащення об'єктів суспільного простору завдяки використанню інноваційних технологій та основних принципів забезпечення безпекового простору шляхом проектування територій; здійснення стратегічних комунікацій з населенням й інформування його про стан безпеки суспільного простору в державі, регіоні чи населеному пункті, організація проведення громадських слухань та обговорень публічного порядку й безпеки; здійснення гуманітарного розмінування забруднених територій, зокрема об'єктів суспільного простору.

В умовах тривалого воєнного конфлікту поглиблюються суперечності між різними соціальними групами населення. Під впливом не типових для сталого функціонування суспільного механізму умов, пов'язаних із воєнними діями та їхніми наслідками, відбулися швидкі суттєві зміни в структурі суспільства: виникли нові соціальні групи, не притаманні мирному періоду. Насамперед ідеться про біженців, вимушених

¹ Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

² Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

переселенців, тимчасово переміщених осіб, учасників бойових дій, людей з інвалідністю, інших категорій осіб з особливими потребами. У таких соціальних групах формуються власні вимоги до суспільства й життя, відмінні від загальноприйнятих. Також ускладнюються відносини між сталими соціальними групами. Саме це актуалізує проблему безконфліктного співіснування в суспільстві. Складність посилюється тим, що такі зміни відбулися протягом нетривалого проміжку часу. Отже, для формування безпекового середовища важливим компонентом стає суспільна толерантність, тобто сформоване в суспільстві ставлення до різних культур, ідей, поглядів і поведінки, яке ґрунтується на повазі, прийнятті та правильному розумінні різноманіття культур, форм самовираження та самовиявлення людської індивідуальності.

Суспільна толерантність – складне суспільно-правове явище, яке визначається прийнятими для певного суспільства неформалізованими стандартами життя і поведінки, правилами поведінки, встановленими актами законодавства, з огляду на вияви людської індивідуальності (Babkina, 2015).

Забезпечення суспільної толерантності має бути спрямоване насамперед на побудову ефективних відносин між соціальними групами на основі визначення їх різноманітності й ступеня вияву дій, узагальнення практик соціальних взаємодій задля прогнозування та регулювання соціальної поведінки індивідів і груп; підвищення ефективності міжкультурного, міжетнічного, міжконфесійного, міжособистісного діалогу, зокрема між ветеранами війни й іншими групами суспільства; виховання здатності встановлювати і зберігати неконфліктними способами спільність між різними групами суспільства за наявності соціальних суперечностей; налагодження в суспільстві ефективного співробітництва (співіснування) груп відмінних ідентичностей, зокрема осіб з особливими потребами, ветеранів війни, осіб, що реінтегруються в єдиний правовий простір країни; забезпечення соціальної злагоди, безпеки держави й особистості в умовах сучасного полікультурного, поліетнічного, поліконфесійного суспільства, сприяння широкому застосуванню механізмів подолання дискримінації в усіх її виявах; відмову від насильства як неприйнятної засобу спілкування та переконання; створення груп підтримки, кризових центрів та інших ресурсів для тих, хто зазнає дискримінації чи нетерпимості; створення безбар'єрного середовища для соціальної інтеграції ветеранів війни та членів їхніх сімей, усвідомлення громадою їх особливих потреб, емпатичного ставлення до них; визначення передумов ефективної протидії різним виявам нетерпимості в соціальній сфері, з огляду на тісний зв'язок основних прав і свобод людини з її соціальними та культурними правами; фор-

мування здатності встановлювати та зберігати спільність з людьми, між якими є соціальні нерівності, за умови, що останні не суперечать прийнятим у певній спільноті, групі моральним і правовим стандартам; формування компетентностей соціальної групи до сприйняття відмінної від соціально орієнтовної позиції, з огляду на особливості воєнного та повоєнного періодів.

Складність процесів пов'язана із суспільною толерантністю, що засвідчують проведені соціальні опитування та інші дослідження.

За даними Міністерства соціальної політики України, станом на кінець вересня 2025 року в Україні зареєстровано 4,6 млн внутрішньо переміщених осіб, серед них повнолітніх осіб – 81,39 %, а осіб віком до 18 років – 18,6 %, чоловіків – 40,2 %, жінок – 59,8 % (Number of registered..., 2025).

З огляду на розвиток воєнних дій, їх кількість буде збільшуватися, а перебування в статусі ВПО набуває довготривалого характеру, що негативно позначається на соціальному та психологічному стані таких осіб, суттєво ускладнює соціально-економічну ситуацію в державі. Проте ставлення населення до ВПО є достатньо позитивним. Зокрема, 58 % опитаних готові допустити їх у своє оточення, ще 35 % погоджуються, що вони мають жити в Україні. Ксенофобське ставлення до них мають лише 7 % респондентів. Опитування ВПО засвідчило, що 68 % відчувають позитивне ставлення до себе решти громадян, 27 % – нейтральне, а 4 % констатують негативне ставлення (Attitudes towards refugees..., 2025).

Відповідно до статистичних даних, за 9 місяців 2025 року кількість кримінальних правопорушень проти внутрішньо переміщених осіб збільшилася в 3,1 раза (з 3007 до 9364), а вчинених ними, навпаки, зменшилася з 1445 до 1001 (–30,7 %). Продовжилося характерне для воєнного стану збільшення кількості кримінальних правопорушень, які стосуються учасників АТО, ООС, бойових дій, пов'язаних з агресією росії проти України. Кількість посягань на представників цієї групи збільшилася з 17 253 до 20 518 (+18,9 %), а вчинених ними – збільшилася з 3150 до 4563 (+44,9 %) (Unified report..., 2025).

Загалом суспільну толерантність можна забезпечити шляхом задіяння сукупності засобів встановлення та збереження спільності людей, між якими є соціальні відмінності, за умови їх несуперечності прийнятим у соціумі моральним і правовим стандартам.

Висновки

Можливості розбудови України, зокрема в нинішній період, безпосередньо пов'язані з усвідомленням людиною та суспільством необхідності високого ступеня безпечності

середовища проживання. Досягнення соціальної стабільності, економічної стійкості, суспільної толерантності, високого рівня протидії кримінальному тиску на суспільство, безпечних умов суспільного простору, створення системи належної безпеки й цивільного захисту стабілізують і консоліднують соціальні зв'язки та прагнення громадян. Важливе значення цей фактор має з огляду на об'єктивну обумовленість побудови людиноцентричного суспільства в нашій державі (Onyshchenko, 2023). Трансформація суспільної свідомості щодо остаточної відмови від

ідеологічних цінностей імперського типу та формування ідеології відкритого, демократичного, справедливого суспільства створюють можливості для активної протидії держави негативним процесам, які виникають і будуть виникати під час війни й у відбудовний період після закінчення воєнних дій.

Безпекове середовище є основою для створення ефективної системи захисту від загроз інтересам, правам і свободам, життєво важливим для людини і суспільства.

References

- [1] All-Ukrainian survey. Sociological group Rating. (2025). (n.d.). *cdn.prod.website-files.com*. Retrieved from [https://cdn.prod.website-files.com/685c279caf66f4023ad2cab4/68ada71dc14ab55a31c3c073_UKR-25-NS-01-PT-FINAL_UA%20%E2%80%93\(Public\).pdf](https://cdn.prod.website-files.com/685c279caf66f4023ad2cab4/68ada71dc14ab55a31c3c073_UKR-25-NS-01-PT-FINAL_UA%20%E2%80%93(Public).pdf)
- [2] Attitudes towards refugees, internally displaced persons, Russian-speaking citizens and some other categories of the population of Ukraine. (2025). *Kyiv International Institute of Sociology*. Retrieved from <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1469&page=2>
- [3] Babkina, O.V. (2015). *Social security and tolerance in modern society*. Kharkiv: Pravo.
- [4] Danylian, O.H., & Dzeban, O.P. (2013). *Social Security: Theoretical and Methodological Principles*. Kharkiv: Pravo.
- [5] Essence. *Site "Wikipedia"*. Retrieved from <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%83%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C>
- [6] Huberskyi, L.V., Andrushchenko, V.P., & Babkina, O.V. (2003). *Philosophy of Politics*. Kyiv: Lybid.
- [7] Koret, E. (1998). *Fundamentals of Metaphysics*. (V. Terletskyi, Trans). V. Demianov (Eds.). Kyiv: Tandem.
- [8] Kostrytsia, V.I., & Burlai, T.V. (2023). Modern Priorities of Social Development: The Impact of Global Transformations and the Tasks of Ukraine (Post-War Period). *Economy of Ukraine*, 66(4), 97-116. DOI: 10.15407/economyukr.2023.04.097
- [9] Kryvoruchko, I., Shchur, N., & Semenets-Orlova, I. (2024). Conceptual principles of developing a security environment in Ukraine. *Scientific works of the Interregional Academy of Personnel Management. Series "Political Sciences and Public Administration"*, 6(72), 33-43. DOI: 10.32689/2523-4625-2023-6%2872%29-5
- [10] Lipkan, V.A. (2008). *National Security of Ukraine: Methodological Aspects of Management*. Kyiv: KNT.
- [11] Lipkan, V.A. (2009). *Theory of National Security of Ukraine*. Kyiv: KNT.
- [12] Muntiiian, V.I. (2003). *Economic Security of the State*. Kyiv: Condor.
- [13] Number of registered IDPs. (2025). *Information and computing center of the Ministry of Social Policy of Ukraine*. Retrieved from <https://skilky-skilky.info/za-ostanni-5-misiatsiv-kilkist-vpo-zmenshyllasia-na-32-4-tysiachi-osib/>
- [14] Onyshchenko, V. (2023). Human and social capital of Ukraine during its post-war recovery. *Economy of Ukraine*, 66(1), 3-19. DOI: 10.15407/economyukr.2023.01.003
- [15] Perception of changes in the level of corruption in Ukraine during the full-scale invasion. (n.d.). *kiis.com.ua*. Retrieve from <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1556&page=1>
- [16] Price indices in August 2025. (2025). Express issue. *State Statistics Service of Ukraine*. 2025. Retrieved from <https://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2025/09/21.pdf>
- [17] Shakun, V.I. (Ed.). (2019). *Criminological security of Ukraine*. Kyiv: Law of Ukraine.
- [18] Steblovskyi, V.V. (2023). Concepts, principles and components of the security environment as an object of administrative and legal regulation. *Scientific notes. Series "Law"*, 15, 116-121. DOI: 10.36550/2522-9230-2023-15-116-121
- [19] Ukraine - Rapid Assessment of Damage and Recovery Needs (RDNA4): February 2022 - December 2024 (Ukrainian). (n.d.). *ocuments.worldbank.org*. Retrieved from <https://ocuments.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099052925103531065>
- [20] Ukraine: Protection of Civilians in Armed Conflict. (2025). (n.d.). *ukraine.ohchr.org*. Retrieved from https://ukraine.ohchr.org/sites/default/files/2025-08/Ukraine%20-%20protection%20of%20civilians%20in%20armed%20conflict%20%28July%202025%29_UKR.pdf
- [21] Unified report on criminal offenses for January-September (2025). (n.d.). *old.gp.gov.ua*. Retrieved from https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=274572

- [22] What do Ukrainians think about the development of events in the country - a survey by the Razumkov Center (2025). (n.d.). *suspilne.media*. Retrieved from <https://suspilne.media/777199-so-dumant-ukrainci-pro-rozvitok-podij-u-kraini-opituvanna-centru-razumkova/>
- [23] Zalizniuk, V.P., Kaliuzhna, N.H., & Shchelkunov, I.V. (2024). Economic sustainability as a basic concept in the sphere of national security. *Business Inform*, 8, 6-12. DOI: 10.32983/2222-4459-2024-8-6-12

Список використаних джерел

- [1] Всеукраїнське опитування. *Соціологічна група Рейтинг*. 2025. URL: [https://cdn.prod.website-files.com/685c279caf66f4023ad2cab4/68ada71dc14ab55a31c3c073_UKR-25-NS-01-PT-FINAL_UA%20%E2%80%93%20\(Public\).pdf](https://cdn.prod.website-files.com/685c279caf66f4023ad2cab4/68ada71dc14ab55a31c3c073_UKR-25-NS-01-PT-FINAL_UA%20%E2%80%93%20(Public).pdf)
- [2] Ставлення до біженців, внутрішньо переміщених осіб, до російськомовних громадян та до деяких інших категорій населення України. *Київський міжнародний інститут соціології*. 2025 URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1469&page=2>
- [3] Бабкіна О. В. Соціальна безпека та толерантність у сучасному суспільстві. Харків : Право, 2015. 224 с.
- [4] Данильян О. Г., Дзєбань О. П. Соціальна безпека: теоретико-методологічні засади. Харків : Право, 2013. 288 с.
- [5] Сутність. *Вікіпедія*: [сайт]. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%83%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C>
- [6] Губерський Л. В., Андрущенко В. П., Бабкіна О. В. Філософія політики. Київ : Либідь, 2003. 448 с.
- [7] Корет Е. Основи метафізики / пер. з нім. В. Терлецького ; під ред. В. Дем'янова. Київ : Тандем, 1998. 248 с.
- [8] Костиця В. І., Бурлай Т. В. Сучасні пріоритети соціального розвитку: вплив глобальних трансформацій і завдання України (повоєнний період). *Економіка України*. 2023. № 66 (4). С. 97–116. DOI: 10.15407/economyukr.2023.04.097
- [9] Криворучко І., Щур Н., Семенець-Орлова І. Концептуальні засади розвитку безпекового середовища в Україні. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Серія «Політичні науки та публічне управління»*. 2024. № 6 (72). С. 33–43. DOI: 10.32689/2523-4625-2023-6%2872%29-5
- [10] Ліпкан В. А. Національна безпека України: методологічні аспекти управління. Київ : КНТ, 2008. 512 с.
- [11] Ліпкан В. А. Теорія національної безпеки України. Київ : КНТ, 2009. 576 с.
- [12] Мунтян В. І. Економічна безпека держави. Київ : Кондор, 2003. 392 с.
- [13] Кількість зареєстрованих облікованих ВПО. *Інформаційно-обчислювальний центр Мінсоцполітики України*. 2025. URL: <https://skilky-skilky.info/za-ostanni-5-misiatsiv-kilkist-vpozmenshylasia-na-32-4-tysiachi-osib/>
- [14] Онищенко В. Людський і соціальний капітал України в період її післявоєнного відновлення. *Економіка України*. 2023. № 66 (1). С. 3–19. DOI: 10.15407/economyukr.2023.01.003
- [15] Сприйняття зміни рівня корупції в Україні за час повномасштабного вторгнення URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1556&page=1>
- [16] Індeksi цін у серпні 2025 року. Експрес-випуск. *Державна служба статистики України*. 2025. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2025/09/21.pdf>
- [17] Кримінологічна безпека України : монографія / за ред. В. І. Шакуна. Київ : Право України, 2019. 412 с.
- [18] Стебловський В. В. Поняття, принципи та складові безпекового середовища як об'єкта адміністративно-правового регулювання. *Наукові записки. Серія «Право»*. 2023. № 15. С. 116–121. DOI: 10.36550/2522-9230-2023-15-116-121
- [19] Україна – швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення (RDNA4): лютий 2022 – грудень 2024 (Ukrainian). URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099052925103531065>
- [20] Україна: Захист цивільних осіб у збройному конфлікті. 2025. URL: https://ukraine.ohchr.org/sites/default/files/2025-08/Ukraine%20-%20protection%20of%20civilians%20in%20armed%20conflict%20%28July%202025%29_UKR.pdf
- [21] Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–вересень 2025 року URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=274572
- [22] Що думають українці про розвиток подій у країні – опитування Центру Разумкова 2025. URL: <https://suspilne.media/777199-so-dumant-ukrainci-pro-rozvitok-podij-u-kraini-opituvanna-centru-razumkova/>
- [23] Залізнюк В. П., Калюжна Н. Г., Щелкунов І. В. Економічна стійкість як базовий концепт у сфері національної безпеки. *Бізнес Інформ*. 2024. № 8. С. 6–12. DOI: 10.32983/2222-4459-2024-8-6-12

VERBENSKYI Mykhailo

Doctor of Law, Professor, Chief Research Fellow of the Research Laboratory on Crime Prevention Problems of the Educational and Scientific Institute of Police Activities of the National Academy of Internal Affairs of Ukraine

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6870-5427>

The Essence and Peculiarities of the Formation of a Security Environment in War and Post-War Conditions

Abstract. The article provides a thorough analysis of the evolution of scientific approaches to understanding, interpreting and forming the phenomenon of the "security environment", which in modern conditions is gaining particular relevance in connection with the challenges of war and the need to ensure sustainable development in the post-war period. The scientific views on the essence of the security environment as a multidimensional social phenomenon, encompassing a set of political, economic, legal, social and cultural factors aimed at creating conditions for stability, harmony and security of the life of an individual, society and the state, have been systematized. The author's vision of the concept of "security environment" has been formulated and its basic principles have been defined, the central one among which is human-centricity - the orientation of the entire security system to ensuring the dignity, rights, freedoms and vital interests of a person as the highest social value. The study has identified the structural components of the security environment, including: a system of social stability, economic stability, an institutional system of security and civil protection, as well as mechanisms for countering criminogenic influence on society. The interdependence of these elements and their impact on the level of social cohesion, legal culture, the effectiveness of public administration and citizens' trust in government institutions has been revealed. Particular attention is paid to the issue of forming the security of the public space, which is considered as a key component of the security environment, aimed at ensuring openness, tolerance, social interaction and communication between citizens. It is argued that an important factor in the stability of society is social tolerance, which contributes to the strengthening of social capital, conflict prevention and consolidation of society in conditions of uncertainty. It is proven that the comprehensive, systematic and consolidated provision of all components of the security environment is a necessary prerequisite for the formation of an effective national security system capable of guaranteeing the protection of the rights, freedoms and legitimate interests of man and citizen, as well as ensuring the restoration and progressive development of society in war and post-war periods.

Keywords: security environment; war conditions; post-war period; social stability; economic stability; public space; counteraction to criminal pressure; social tolerance.